

Еволюція професій фармацевтичних працівників: сучасні тренди, розширення ролі та перспективи розвитку

Evolution of Pharmaceutical Professions: Current Trends, Expanding Roles, and Development Prospects

Вікторія Шаповалова (Viktoriiia Shapovalova), доктор фармацевтичних наук, професор, Львівський медичний університет, Громадська організація «Асоціація медичного та фармацевтичного права», Україна (Lviv Medical University, Public Organization “Association of Medical and Pharmaceutical Law”, Ukraine)

<https://orcid.org/0000-0003-4770-7292>

Аліна Осинцева (Alina Osyntseva), кандидат фармацевтичних наук, доцент, Львівський медичний університет, Громадська організація «Асоціація медичного та фармацевтичного права», Україна (Lviv Medical University, Public Organization “Association of Medical and Pharmaceutical Law”, Ukraine)

<https://orcid.org/0000-0003-1655-318X>

Валентин Шаповалов (Valentyn Shapovalov), доктор фармацевтичних наук, професор, Приватна наукова установа «Науково-дослідний університет медичного та фармацевтичного права», Україна (Private Scientific Institution “Scientific and Research University of Medical and Pharmaceutical Law”, Ukraine)

<https://orcid.org/0000-0002-9329-0195>

Валерій Шаповалов (Valerii Shapovalov), доктор фармацевтичних наук, професор, Львівський медичний університет, Україна (Lviv Medical University, Ukraine)

<https://orcid.org/0000-0002-6696-6380>

*Corresponding author: Alina Osyntseva (osincevaalina6@gmail.com)

Анотація.

Актуальність. Сучасні трансформаційні процеси у системі охорони здоров'я України супроводжуються суттєвим розширенням ролі фармацевтичних працівників та зміною змісту їх професійної діяльності. Оновлення кваліфікаційних характеристик фармацевтів відображає перехід до клінічно орієнтованої та пацієнтоорієнтованої моделі фармацевтичної допомоги.

Мета роботи – здійснити комплексний аналіз сучасних кваліфікаційних характеристик фармацевтичних працівників України та визначити ключові напрями трансформації професійної ролі фармацевта в системі охорони здоров'я.

Матеріали і методи. У дослідженні використано нормативно-правовий, контент-аналіз, порівняльний, системний та професіографічний методи для аналізу

характеристик професій працівників галузі охорони здоров'я.

Результати. Проведений аналіз дозволив систематизувати функціональні обов'язки фармацевтичних працівників за ключовими напрямами діяльності та визначити диференціацію компетенцій між фармацевтом, фармацевтом-аналітиком, клінічним фармацевтом і фармацевтом-косметологом. Встановлено перехід від товарно-орієнтованої моделі діяльності до клінічно орієнтованої моделі фармацевтичної допомоги, що передбачає участь фармацевтів у фармакотерапії, профілактиці, фармаконагляді, управлінні якістю та фармакоекономічній оцінці. Визначено універсальні компетенції фармацевта та сформовано порівняльну матрицю компетенцій фармацевтичних спеціалізацій. Показано багаторівневу інтеграцію фармацевтів у систему охорони здоров'я, зокрема у первинну медичну допомогу, клінічну практику, громадське здоров'я та систему забезпечення якості.

Висновки. Оновлення кваліфікаційних характеристик відображає формування сучасної моделі фармацевтичної практики, орієнтованої на клінічну інтеграцію, безпеку фармакотерапії та міждисциплінарну взаємодію. Отримані результати окреслюють напрями подальшого розвитку фармацевтичної професії, модернізації освіти та вдосконалення кадрової політики у сфері охорони здоров'я.

Ключові слова: фармацевтичні працівники, кваліфікаційні характеристики, фармацевтична допомога, клінічна фармація, фармацевтична опіка, фармаконагляд, управління якістю, фармакоекономіка, компетенції фармацевта, система охорони здоров'я.

Abstract.

Relevance. Modern transformation processes in the healthcare system of Ukraine are accompanied by a significant expansion of the role of pharmaceutical workers and a change in the content of their professional activities. Updating the qualification characteristics of pharmacists reflects the transition to a clinically oriented and patient-oriented model of pharmaceutical care.

The purpose of the study was to carry out a comprehensive analysis of the modern qualification characteristics of pharmaceutical workers in Ukraine and to identify key areas of transformation of the professional role of a pharmacist in the healthcare system.

Materials and methods. The study used regulatory, content analysis, comparative, systemic and professioniographic methods to analyze Issue 78 of the Handbook of

Qualification Characteristics of Professions of Healthcare Workers.

Results. The analysis made it possible to systematize the functional responsibilities of pharmaceutical workers by key areas of activity and to determine the differentiation of competencies between a pharmacist, a pharmacist-analyst, a clinical pharmacist, and a pharmacist-cosmetologist. The transition from a product-oriented model of activity to a clinically oriented model of pharmaceutical care has been established, which involves the participation of pharmacists in pharmacotherapy, prevention, pharmacovigilance, quality management and pharmacoeconomic assessment. The universal competencies of a pharmacist have been determined and a comparative matrix of competencies of pharmaceutical specializations has been formed. The multi-level integration of pharmacists into the healthcare system, into primary healthcare, clinical practice, public health and the quality assurance system, has been shown.

Conclusions. The update of the qualification characteristics reflects the formation of a modern model of pharmaceutical practice, focused on clinical integration, pharmacotherapy safety, and interdisciplinary interaction. The results obtained outline the directions for further development of the pharmaceutical profession, modernization of education and improvement of personnel policy in the healthcare sector.

Keywords: pharmaceutical workers, qualification characteristics, pharmaceutical assistance, clinical pharmacy, pharmaceutical care pharmacovigilance, quality management, pharmacoeconomics, pharmacist competencies, healthcare system.

Вступ. Сучасний етап трансформації системи охорони здоров'я України характеризується глибокими структурними, організаційними та функціональними змінами, зумовленими реформуванням фінансування галузі, впровадженням страхової медицини, розвитком доказової фармації та інтеграцією принципів належних практик у фармацевтичну діяльність. У цих умовах відбувається суттєва еволюція ролі фармацевтичного працівника, яка виходить за межі традиційної моделі постачальника лікарських засобів і набуває ознак клінічно орієнтованого фахівця системи охорони здоров'я [1-5].

Актуальність дослідження зумовлена посиленням інтеграції фармацевтів у процес надання медичних послуг, включаючи фармацевтичну опіку, фармаконагляд, участь у клінічних, фармакотерапевтичних дослідженнях, вакцинацію та надання домедичної допомоги [6-22].

Розширення функцій супроводжується зростанням професійної відповідальності та потребою формування нових компетентностей – клінічних, комунікаційних, управлінських і цифрових. Важливим інституційним чинником трансформації є оновлення кваліфікаційних характеристик фармацевтичних працівників, закріплених у Випуску 78 Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників, що формує нормативну основу сучасної моделі фармацевтичної допомоги [23].

Розширення функціональних обов'язків, зокрема впровадження профілактичних щеплень, медичного огляду перед вакцинацією, моніторингу побічних реакцій, участі в управлінні якістю та ризиками і формулярній системі, свідчить про посилення клінічної інтеграції фармацевтів та їх залучення до системи громадського здоров'я [24-26]

Метою статті є комплексний аналіз сучасних кваліфікаційних характеристик фармацевтичних працівників України та визначення ключових трансформацій ролі фармацевта в системі охорони здоров'я.

Для досягнення мети поставлено такі завдання:

- проаналізувати нормативно-правові засади формування кваліфікаційних характеристик фармацевтичних працівників;
- здійснити контент-аналіз функціональних обов'язків і компетенцій фармацевтів різних спеціалізацій;
- визначити напрями еволюції професійної ролі фармацевта;
- провести порівняльний аналіз структури фармацевтичних спеціалізацій;
- оцінити вплив трансформації професії на фармацевтичну освіту та ринок праці.

Наукова новизна полягає у системному структурно-функціональному аналізі компетентної моделі фармацевтичних працівників на основі чинного нормативного документа та виявленні тенденції до клінічної інтеграції фармацевта в систему охорони здоров'я.

Матеріали і методи. Об'єктом дослідження є кваліфікаційні характеристики фармацевтичних професій, визначені у Випуску 78 Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників «Охорона здоров'я», затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України №117 від 29 березня 2002 року з подальшими змінами. Предметом дослідження виступають трансформації компетенцій, функціональних обов'язків і кваліфікаційних вимог до фармацевтичних працівників.

У роботі застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження.

Нормативно-правовий аналіз використано для вивчення структури, змісту та регуляторного значення кваліфікаційних характеристик у системі управління кадровими ресурсами охорони здоров'я.

Контент-аналіз застосовано для систематизації та класифікації функціональних обов'язків фармацевтичних працівників за ключовими напрямками: клінічні функції; організаційно-управлінська діяльність; забезпечення якості та безпеки лікарських засобів; профілактична діяльність; науково-дослідні функції; комунікаційні та цифрові компетенції.

Порівняльний аналіз використано для зіставлення компетентнісних профілів фармацевта, фармацевта-аналітика, клінічного фармацевта та фармацевта-косметолога.

Системний аналіз застосовано для визначення місця фармацевтичних працівників у структурі системи охорони здоров'я та оцінки їх інтеграції у клінічні, профілактичні й управлінські процеси.

Елементи професіографічного аналізу використано для дослідження вимог до освіти, інтернатури, спеціалізації, безперервного професійного розвитку та кваліфікаційних категорій.

Застосований методологічний підхід забезпечує комплексний аналіз трансформації фармацевтичної професії та формування науково обґрунтованих висновків щодо її подальшого розвитку.

Дослідження є фрагментом науково-дослідних робіт ВПНЗ «Львівський медичний університет» за темою «Удосконалення системи обігу ліків під час фармакотерапії на засадах доказової і судової фармації, організації, технології, біофармації та фармацевтичного права» (номер державної реєстрації 0120U105348, термін виконання 2021-2026); Приватної наукової установи «Науково-дослідний університет медичного та фармацевтичного права» за темою «Мультидисциплінарне дослідження посттравматичних стресових розладів під час війни серед пацієнтів (насамперед комбатантів)» (номер державної реєстрації 0124U002540, термін виконання 2024-2028); Приватної наукової установи «Науково-дослідний університет медичного та фармацевтичного права» та European Wellness biomedical group за темою «Мультимодальні інноваційні дослідження цифрових медичних технологій шляхом використання підходів і методів доказової медицини, квантової медицини, біоквантової медицини, біоквантової терапії, штучного інтелекту, біорезонансних, протонно-плазмових, частотно-хвильових, електронно-імпульсних, біорегенеративних, інформаційних математичних методів діагностики, терапії, доказової фармації, фармакотерапії розладів здоров'я за МКХ-11 (онкологічні, алергічні, імунологічні, інфекційних, адиктивних, кардіологічних, коморбідних, ковідних, постковідних, лонгковідних, ін.) на засадах медичного та фармацевтичного права» (номер державної реєстрації 0125U002484, термін виконання 2025-2033).

Результати та обговорення

Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників галузі охорони здоров'я є базовим нормативним інструментом формування кадрової політики, організації праці та визначення професійних стандартів у системі

охорони здоров'я України. Випуск 78 «Охорона здоров'я» розроблено з урахуванням державних стандартів класифікації професій і чинної номенклатури посад медичних працівників та узгоджено зі структурою Класифікатора професій ДК 003:2005. Це забезпечує інтеграцію кваліфікаційних характеристик фармацевтичних працівників у загальнодержавну систему управління людськими ресурсами [27-29].

Довідник виконує функцію нормативної основи для визначення змісту професійної діяльності, розподілу праці, встановлення посадових обов'язків і вимог до кваліфікації працівників галузі. Кожна кваліфікаційна характеристика має стандартизовану структуру, що включає три блоки: «Завдання та обов'язки», «Повинен знати» та «Кваліфікаційні вимоги». Такий підхід забезпечує уніфікацію професійних ролей і єдність формування посадових інструкцій у закладах охорони здоров'я.

Значення Довідника як інструменту кадрової політики проявляється у кількох ключових напрямках. По-перше, він забезпечує раціональний розподіл праці відповідно до рівня освіти, спеціалізації та професійної підготовки, виступаючи основою для формування штатних розписів, визначення функціональних обов'язків і рівнів відповідальності персоналу. По-друге, документ слугує базою для розроблення посадових інструкцій на локальному рівні, поєднуючи стандартизацію професійних вимог із можливістю їх адаптації до особливостей конкретного закладу охорони здоров'я.

Важливою є роль кваліфікаційних характеристик у системі ліцензування та акредитації закладів охорони здоров'я. Відповідність персоналу встановленим кваліфікаційним вимогам є необхідною умовою провадження медичної та фармацевтичної діяльності, що підкреслює регуляторну функцію Довідника у забезпеченні якості кадрового складу та інтеграції до міжнародної фармацевтичної спільноти [30-33].

Кваліфікаційні характеристики також тісно пов'язані із системою фармацевтичної освіти та безперервного професійного розвитку. У документі визначено освітні рівні, вимоги до інтернатури та необхідність постійного підвищення кваліфікації для різних категорій фармацевтичних працівників, що забезпечує узгодження між освітніми програмами, післядипломною підготовкою та потребами системи охорони здоров'я [34-42].

У сучасних умовах Довідник виконує не лише регуляторну, а й стратегічну функцію, відображаючи розширення професійних ролей фармацевтів і адаптацію нормативної бази до розвитку клінічної фармації, фармаконагляду, управління якістю та профілактичної медицини. Таким чином, він формує нормативну основу еволюції фармацевтичної професії та сучасної моделі фармацевтичної допомоги.

Контент-аналіз кваліфікаційних характеристик дозволив систематизувати професійні функції фармацевта, фармацевта-аналітика, клінічного фармацевта та фармацевта-косметолога й визначити їх розподіл за ключовими напрямками діяльності. Компетенції було згруповано у сім функціональних блоків, що відображають сучасну структуру фармацевтичної практики [43-48].

Клінічні функції охоплюють фармацевтичну опіку, контроль взаємодій лікарських засобів, моніторинг ефективності та безпеки фармакотерапії, фармакокорекцію, участь у формулярній системі, клінічних дослідженнях і вакцинації. Найвищий рівень клінічної інтеграції характерний для клінічного фармацевта, проте значний обсяг клінічних повноважень закріплено також за фармацевтом загального профілю [49-53].

Організаційно-управлінські функції включають управління асортиментною політикою, економічний аналіз діяльності аптечних закладів, ведення обліку, кадровий менеджмент, стратегічне планування та впровадження систем управління якістю, цифрові медичні технології, телемедицину, телефармацію, медико-фармацевтичне право. Найбільш виражені управлінські компетенції притаманні фармацевту та фармацевту-аналітику [54-57].

Забезпечення якості та безпеки лікарських засобів передбачає контроль якості, стандартизацію, аудит, валідацію, управління ризиками, належне зберігання та протидію фальсифікованим препаратам. Провідна роль у цьому напрямі належить фармацевту-аналітику, однак базові компетенції характерні для всіх спеціалізацій [58, 59].

Профілактична діяльність охоплює проведення профілактичних щеплень, санітарно-просвітницьку роботу, участь у заходах громадського здоров'я та надання домедичної допомоги. Наявність цих функцій у всіх спеціалізаціях підтверджує інтеграцію фармацевтів у систему первинної медичної допомоги [60-62].

Науково-дослідні функції включають участь у клінічних дослідженнях, статистичну обробку результатів, розробку методик контролю якості та дослідження ефективності продукції. Найбільш виражені наукові компетенції мають клінічний фармацевт і фармацевт-аналітик [63, 64].

Комунікаційні компетенції охоплюють консультивання пацієнтів і лікарів, фармацевтичну етику та санітарно-просвітницьку діяльність і є універсальними для всіх фармацевтичних спеціалізацій [65, 66].

Цифрові компетенції передбачають використання інформаційних технологій, ведення електронної документації та застосування цифрових систем обліку й управління якістю, що відображає цифрову трансформацію фармацевтичного сектору.

Узагальнення результатів контент-аналізу дозволяє представити розподіл функцій між фармацевтичними спеціалізаціями (Таблиця 1).

Таблиця 1. Розподіл функцій між фармацевтичними спеціалізаціями за результатами контент-аналізу.

Функціональний напрям	Домінуюча спеціалізація
Клінічні функції	Клінічний фармацевт, фармацевт
Організаційно-управлінські функції	Фармацевт
Якість і безпека лікарських засобів	Фармацевт-аналітик
Профілактична медицина	Усі спеціалізації

Науково-дослідні функції	Клінічний фармацевт, фармацевт-аналітик
Комунікаційні компетенції	Усі спеціалізації
Цифрові компетенції	Усі спеціалізації

Узагальнення результатів контент-аналізу свідчить про функціональну диференціацію фармацевтичних спеціалізацій із домінуванням клінічного, аналітичного та універсального профілів у ключових напрямках сучасної фармацевтичної діяльності. Формується багатовимірною компетентнісна модель професії, у якій поєднуються клінічні, управлінські, наукові та профілактичні функції, що підтверджує перехід до інтегрованої пацієнтоорієнтованої моделі фармацевтичної допомоги.

Аналіз кваліфікаційних характеристик свідчить про перехід від традиційної товарно-орієнтованої моделі фармацевтичної діяльності до клінічно орієнтованої моделі фармацевтичної допомоги, інтегрованої у процес надання медичних послуг. Якщо раніше професійна роль фармацевта була зосереджена переважно на забезпеченні обігу лікарських засобів, їх виготовленні, контролі якості, зберіганні та відпуску, то сучасна модель передбачає активну участь у фармакотерапії, профілактиці захворювань і забезпеченні безпеки лікування [67, 68].

Одним із ключових напрямів трансформації є інституціоналізація фармацевтичної опіки як базової функції професії. Фармацевт здійснює оцінку співвідношення користі та ризику фармакотерапії, контролює взаємодії лікарських засобів, враховує індивідуальні особливості пацієнта та бере участь у прийнятті клінічних рішень. Це означає перехід від інформаційного консультування до клінічно орієнтованого супроводу фармакотерапії [69].

Важливим проявом розширення професійних повноважень є включення профілактичних функцій. До сучасних обов'язків фармацевтів належать проведення профілактичних щеплень, медичний огляд перед вакцинацією, надання домедичної допомоги та участь у заходах громадського здоров'я. Такі зміни підвищують доступність профілактичних послуг і сприяють розширенню ролі фармацевтів як фахівців першого контакту з пацієнтом [70].

Суттєво посилюється участь фармацевтів у фармаконагляді. До їх компетенцій належать моніторинг ефективності та безпеки лікарських засобів, виявлення побічних реакцій і контроль взаємодій препаратів. Це формує нову роль фармацевта як учасника системи безпеки фармакотерапії.

Клінічні фармацевти інтегруються у проведення клінічних досліджень та оцінку біоеквівалентності генеричних препаратів, що свідчить про розширення участі фармацевтичної професії у сфері доказової медицини.

Значного розвитку набуває фармакоеконімічний напрям діяльності. Фармацевти беруть участь в аналізі витрат на фармакотерапію, оцінці доступності фармацевтичної допомоги та роботі формулярної системи, що підсилює їх роль у прийнятті клініко-еконімічних рішень [71].

Порівняльна характеристика трансформації професії наведена у Таблиці 2.

Таблиця 2. Еволюція професійної ролі фармацевта.

Критерій порівняння	Традиційна модель (було)	Сучасна модель (стало)
Основна професійна роль	Постачальник лікарських засобів	Постачальник медичних і фармацевтичних послуг
Фокус діяльності	Продукт-орієнтована модель	Пацієнтоорієнтована модель
Ключова функція	Відпуск лікарських засобів	Фармацевтична опіка та клінічне консультування
Профілактична діяльність	Відсутня або мінімальна	Проведення профілактичних щеплень
Невідкладна допомога	Не входила до професійних обов'язків	Надання домедичної допомоги
Безпека фармакотерапії	Контроль умов зберігання та виготовлення	Фармаконагляд і моніторинг побічних реакцій
Наукова діяльність	Обмежена	Участь у клінічних дослідженнях
Економічна оцінка фармакотерапії	Облік і товарознавчий аналіз	Фармакоекономічна оцінка фармакотерапії
Комунікація з пацієнтом	Інформаційна консультація	Клінічне консультування та супровід фармакотерапії

Отже, сучасні кваліфікаційні характеристики відображають формування нової моделі фармацевтичної професії, орієнтованої на клінічну участь, профілактику, безпеку фармакотерапії та міждисциплінарну взаємодію у системі охорони здоров'я [72].

Фармацевт виступає базовою та найбільш універсальною спеціалізацією фармацевтичного сектору. Його компетентнісний профіль поєднує клінічні, організаційні, профілактичні, управлінські та цифрові функції, що забезпечує здатність виконувати широкий спектр професійних завдань у різних сегментах системи охорони здоров'я. Саме фармацевт формує ядро фармацевтичної допомоги та забезпечує безперервність фармакотерапії на всіх етапах взаємодії з пацієнтом.

Універсальний характер професії зумовлює наявність комплексу базових компетенцій, що інтегрують клінічні, комунікаційні, управлінські та технологічні аспекти діяльності. До універсальних компетенцій належать наступні (Рис. 1):

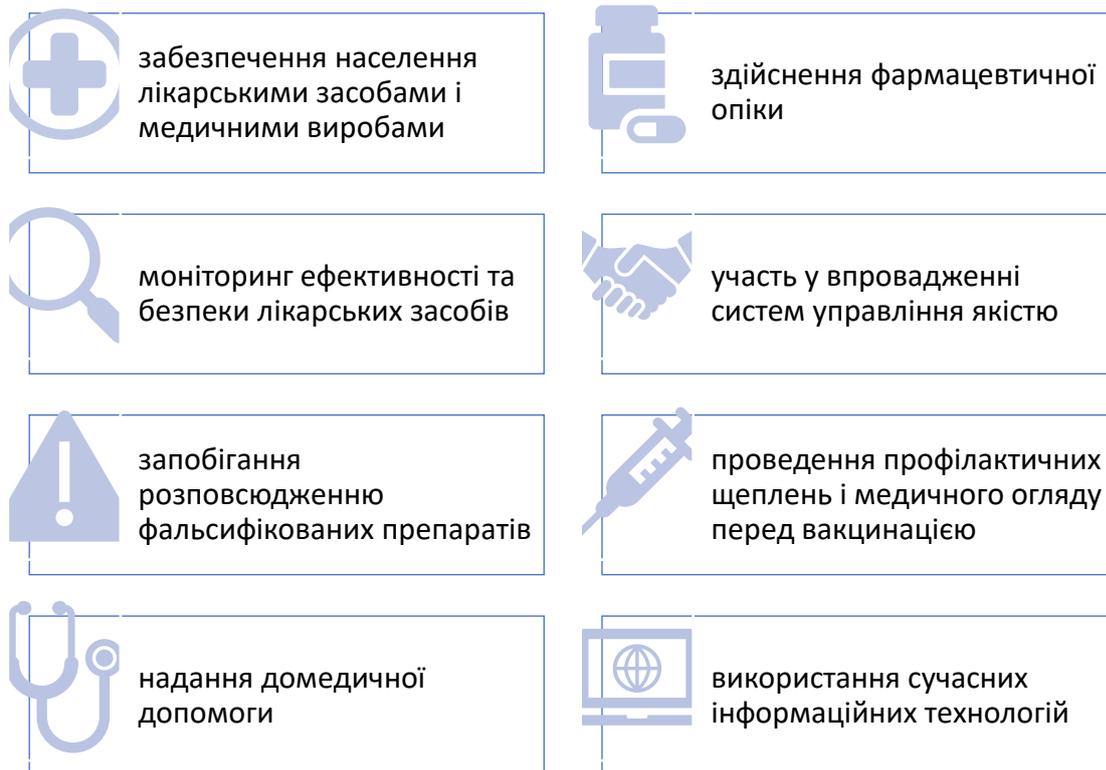

Рис. 1. Універсальні компетенції.

Наведені універсальні компетенції відображають багатовекторний характер сучасної фармацевтичної практики та демонструють розширення професійної ролі фармацевта. Поєднання клінічних, профілактичних, управлінських і цифрових складових забезпечує здатність фармацевта ефективно працювати як у аптечних закладах, так і у міждисциплінарному медичному середовищі.

Візуалізація універсальних компетенцій підтверджує формування моделі фахівця широкого профілю, який поєднує функції консультанта з фармакотерапії, учасника профілактичних програм, фахівця з управління якістю та активного учасника системи громадського здоров'я. Це створює підґрунтя для подальшої диференціації фармацевтичних спеціалізацій і необхідність їх порівняльного аналізу.

Сучасні кваліфікаційні характеристики відображають формування диференційованої системи фармацевтичних спеціалізацій, кожна з яких має власний компетентнісний профіль і функціональні пріоритети. Фармацевт виконує роль універсального фахівця широкого профілю, фармацевт-аналітик спеціалізується на забезпеченні якості та ризик-менеджменті, клінічний фармацевт інтегрується у процес фармакотерапії, а фармацевт-косметолог представляє міждисциплінарний напрям на межі фармації та косметології.

Систематизація відмінностей і зон перетину професійних компетенцій дозволяє сформувати порівняльну матрицю компетенцій фармацевтичних спеціалізацій (Таблиця 3).

Таблиця 3. Порівняльна матриця компетенцій фармацевтичних спеціалізацій.

Напрямок компетенцій	Фармацевт	Фармацевт-аналітик	Клінічний фармацевт	Фармацевт-косметолог
Клінічні функції	Універсальні клінічні функції	Обмежені клінічні функції	Поглиблена клінічна інтеграція	Клінічні аспекти застосування косметичних засобів
Фармацевтична опіка	Фармацевтична опіка пацієнтів	Непрямо (через якість препаратів)	Фармацевтична опіка лікарів пацієнтів	Фармацевтична опіка у сфері косметичних засобів
Профілактична діяльність	Вакцинація домедична допомога	Домедична допомога	Вакцинація клінічний супровід	Вакцинація і санітарно-просвітницька діяльність
Управління асортиментом і облік	Управління асортиментом, облік	Частково (у межах контролю якості)	Частково	Маркетингові дослідження ринку косметики
Контроль якості	Базовий рівень	Поглиблений контроль якості	Базовий клінічний аспект	+Контроль якості косметичних засобів
Аудит і валідація	Базові елементи	Аудит валідація процесів	Частково	Частково (у виробництві косметики)
Стандартизація	Частково	Стандартизація лікарських засобів	Частково	Стандартизація косметичної продукції
Управління ризиками	Ризики фармакотерапії	Управління ризиками якості	Ризики фармакотерапії поліфармації	Ризики безпеки косметичних засобів
Формулярна система	Базова участь	Обмежена	Активна участь	Не є основною функцією
Фармакоекономіка	Базові економічні компетенції	Частково	Фармакоекономічна оцінка	Маркетингово-економічний аналіз
Контроль поліфармації	Частково	Ні	Ключова компетенція	Ні
Клінічні дослідження	Обмежена участь	Аналітична підтримка	Участь у клінічних дослідженнях	Дослідження ефективності

				косметичних засобів
Виробництво і розробка	Виготовлення лікарських засобів	Валідація технологій	Частково	Розробка косметичних засобів

Порівняльна матриця демонструє багатовекторну структуру сучасної фармацевтичної практики та чітку диференціацію професійних ролей. Фармацевт поєднує універсальні клінічні, організаційні та профілактичні функції і забезпечує базовий рівень фармацевтичної допомоги. Фармацевт-аналітик формує експертний рівень у сфері контролю якості, стандартизації та управління ризиками, що є ключовим для забезпечення безпеки фармацевтичної продукції [73-75].

Клінічний фармацевт характеризується найбільшою інтеграцією у процес фармакотерапії, участю у формулярній системі, фармакоеконімічній оцінці та контролі поліфармації, що відображає посилення клінічної складової професії. Фармацевт-косметолог розширює межі фармацевтичної діяльності у сферу косметології, виробництва та маркетингово-економічного аналізу.

Отримані результати підтверджують формування структурованої системи спеціалізованої фармацевтичної практики, що відповідає сучасним потребам системи охорони здоров'я та фармацевтичного ринку.

Сучасні кваліфікаційні характеристики демонструють поступову інтеграцію фармацевтів у всі рівні системи охорони здоров'я. Якщо раніше фармацевтична діяльність розглядалася як допоміжна щодо медичної практики, то нині фармацевт виступає повноцінним учасником надання медичної допомоги, профілактики захворювань і забезпечення безпеки фармакотерапії.

Найбільш вираженою є інтеграція у систему первинної медичної допомоги. Аптечні заклади стають доступною точкою звернення населення, що формує роль фармацевта як фахівця першого контакту з пацієнтом. У межах цього рівня фармацевти здійснюють фармацевтичне консультування, супровід фармакотерапії, проведення профілактичних заходів і надання домедичної допомоги, знижуючи навантаження на лікарів первинної ланки.

Клінічні фармацевти інтегруються у діяльність закладів охорони здоров'я та міждисциплінарних медичних команд. Їх участь у формуванні лікарських формулярів, контролі поліфармації, оцінці ефективності та безпеки лікування, проведенні клінічних досліджень, реабілітації відображає перехід до моделі спільного прийняття клінічних рішень [76].

Важливим напрямом є участь фармацевтів у програмах громадського здоров'я. Проведення профілактичних заходів, підвищення фармацевтичної грамотності населення та участь у фармаконагляді сприяють підвищенню доступності профілактичних послуг і формуванню культури раціонального застосування лікарських засобів [77-80].

Фармацевти також залучаються до впровадження систем управління якістю, аудиту та управління ризиками, що забезпечує контроль якості

лікарських засобів і підвищення безпеки фармакотерапії у закладах охорони здоров'я.

Інтеграцію фармацевта у систему охорони здоров'я доцільно представити як багаторівневу модель (Таблиця 4).

Таблиця 4. Роль фармацевта в системі охорони здоров'я.

Рівень інтеграції	Напрямок діяльності фармацевта	Основні функції
Первинна медична допомога	Фахівець первинного контакту з пацієнтом	Консультації пацієнтів; надання домедичної допомоги; проведення вакцинації
Фармакотерапія	Консультант з раціональної фармакотерапії	Фармацевтична опіка; контроль поліфармації; моніторинг ефективності та безпеки лікарських засобів
Громадське здоров'я	Учасник профілактичних програм	Профілактика захворювань; санітарно-просвітницька робота; підвищення фармацевтичної грамотності населення
Фармаконагляд	Суб'єкт фармаконагляду	Виявлення побічних реакцій; моніторинг безпеки лікарських засобів; участь у системі фармаконагляду

Отже, інтеграція фармацевтів набуває багаторівневого характеру та охоплює первинну медичну допомогу, клінічну практику, громадське здоров'я та систему забезпечення якості медичної допомоги, що підтверджує формування нової моделі фармацевтичної допомоги.

Однією з ключових тенденцій трансформації фармацевтичної професії є посилення ролі фармацевтів у системах управління якістю та ризиками. Кваліфікаційні характеристики передбачають їх участь у впровадженні та функціонуванні систем управління якістю, розробленні нормативної документації, забезпеченні належного зберігання лікарських засобів і контролі дотримання належних практик. Це відображає перехід до процесно- та ризик-орієнтованої моделі фармацевтичної діяльності.

Розширено компетенції у сфері аудиту та валідації. Фармацевти-аналітики здійснюють аудит якості фармацевтичної продукції, оцінку стану забезпечення якості у закладах охорони здоров'я, перегляд стандартних операційних процедур та валідацію технологічних і аналітичних процесів. Важливою складовою є управління ризиками якості лікарських засобів, що включає їх ідентифікацію, оцінку, мінімізацію та моніторинг на всіх етапах життєвого циклу продукції [81].

Суттєвим напрямом професійної діяльності є протидія фальсифікованим лікарським засобам, контроль умов транспортування та забезпечення простежуваності фармацевтичної продукції, що підсилює роль фармацевтів у забезпеченні безпеки фармацевтичного ринку [82, 83].

Трансформація професійної ролі супроводжується змінами у вимогах до освіти та професійної підготовки. Обов'язковою умовою доступу до професії визначено повну вищу освіту магістерського рівня, що відображає зростання складності професійних функцій і потребу у міждисциплінарних знаннях. Професійна підготовка включає інтернатуру та подальшу спеціалізацію у клінічній фармації, аналітично-контрольній фармації та фармацевтичній косметології.

Система кваліфікаційних категорій формує вертикаль професійного зростання, а безперервний професійний розвиток визначено обов'язковою складовою професійної діяльності. Це забезпечує постійне оновлення знань, освоєння нових технологій і адаптацію до змін регуляторного середовища.

Модернізація освітніх програм передбачає посилення клінічної фармації, фармаконагляду, фармакоеконіміки, управління якістю, цифрових технологій та комунікаційних навичок, що сприяє інтеграції фармацевтичної освіти у медичний освітній простір.

Зміни у кваліфікаційних характеристиках формують нову структуру попиту на фармацевтичних фахівців. Зростає потреба у клінічних фармацевтах, фахівцях із забезпечення якості, експертах з фармаконагляду та спеціалістах з фармакоеконіміки, що свідчить про підвищення рівня спеціалізації та диференціацію ринку праці [84, 85].

Отже, сучасні кваліфікаційні характеристики визначають нову модель професійної підготовки та розвитку фармацевтичних працівників, орієнтовану на якість, безпеку та клінічну інтеграцію фармацевтичної практики.

Результати дослідження підтверджують системний характер трансформації професійної ролі фармацевта в Україні, що відбувається у руслі глобальних тенденцій розвитку фармацевтичної практики. Оновлення кваліфікаційних характеристик відображає перехід до клінічно орієнтованої моделі фармацевтичної допомоги та формування нової професійної ідентичності фармацевта як учасника процесу лікування і профілактики.

Клінічна інтеграція фармацевтів створює передумови для підвищення безпеки та ефективності фармакотерапії, оцінки медичних технологій та контролю якості ліків. Розширення участі фармацевтів у моніторингу лікування, профілактичних заходах і фармаконагляді сприяє оптимізації використання лікарських засобів і зменшенню ризиків поліфармації. Водночас зростання обсягу професійної відповідальності потребує вдосконалення системи підготовки та безперервного професійного розвитку [86-88].

Важливим аспектом трансформації є розвиток міждисциплінарної співпраці. Інтеграція фармацевтів у медичні команди сприяє формуванню комплексного підходу до лікування пацієнта та впровадженню практики спільного прийняття клінічних рішень. Така модель взаємодії відповідає сучасним міжнародним підходам до організації медичної допомоги.

Разом із позитивними змінами трансформація професії супроводжується низкою викликів. Серед них - необхідність модернізації освітніх програм, розширення післядипломної підготовки, адаптації нормативно-правової бази та забезпечення ресурсів для реалізації нових функцій. Важливим завданням

залишається підвищення обізнаності населення щодо ролі фармацевтів у системі охорони здоров'я.

Перспективи розвитку професії пов'язані з подальшою клінічною інтеграцією, розвитком фармакоеконіміки, цифровізацією фармацевтичної діяльності та посиленням участі фармацевтів у програмах громадського здоров'я. Реалізація цих напрямів сприятиме формуванню пацієнтоорієнтованої моделі фармацевтичної допомоги та підвищенню ефективності системи охорони здоров'я загалом.

Висновки. Проведений комплексний аналіз кваліфікаційних характеристик фармацевтичних працівників засвідчив системну трансформацію фармацевтичної професії в Україні та формування нової моделі фармацевтичної допомоги, інтегрованої у систему охорони здоров'я.

1. Встановлено перехід від товарно-орієнтованої моделі фармацевтичної діяльності до клінічно орієнтованої моделі фармацевтичної допомоги, що передбачає активну участь фармацевтів у фармакотерапії, профілактиці та забезпеченні безпеки лікування.

2. Розширення професійних функцій охоплює клінічні, профілактичні, консультативні та фармаконаглядові напрями діяльності, що свідчить про посилення клінічної інтеграції фармацевтів.

3. Фармацевти набувають важливої ролі у системі громадського здоров'я як доступні фахівці первинного контакту з пацієнтом та учасники профілактичних програм.

4. Посилення вимог до освіти, інтернатури, спеціалізації та безперервного професійного розвитку формує нову модель підготовки фармацевтичних кадрів.

5. Зростає значення фармацевтів у системах управління якістю та ризиками, що відповідає сучасним міжнародним підходам до забезпечення безпеки фармакотерапії.

Отримані результати підтверджують формування пацієнтоорієнтованої моделі фармацевтичної практики та окреслюють напрями подальшого розвитку професії.

Конфлікт інтересів. Автори заявили про відсутність коонфліктів та/або потенційних конфліктів інтересів щодо дослідження, авторства та публікації цієї статті. Автори підтверджують, що вони є авторами цієї роботи та схвалили її до публікації.

Література.

1. Hayduchok I., Shapovalov V., & Shapovalov V. Organizational and Legal Study and Implementation by Administrative Staff of Higher Education of Licensing Conditions for Educational Activities in Ukraine During COVID-19 Pandemic. Actual Problems of Medicine and Pharmacy. 2022. Vol. 3. No. 1. P. 1-30. DOI: <https://doi.org/10.52914/apmp.v3i1.38>
2. Hayduchok I., Tukhar I., Shapovalov V. Chronic Pancreatitis, Comorbid with Alcohol Addiction: Epidemiology, Causes, Developmental Features, Symptoms and

- Supportive Pharmaceutical Therapy. *SSP Modern Pharmacy and Medicine*. 2022. Vol. 2. No. 2. P. 1-13. DOI: <https://doi.org/10.53933/sspmmp.v2i2.46>
3. Fedorov Y. Modern Integrated Medical Practice: Medicine, Spiritual, Legal Practices, Soul-biocentrism. *SSP Modern Law and Practice*. 2024. Vol. 4. No. 1. P. 1-11. DOI: <https://doi.org/10.53933/sspmlp.v4i1.131>
4. Haiduchok I., Gumenyuk O., Malekh H., Shapovalova V., Baida B., Shapovalov V., Titarenko Y. Pharmaceutical and Medical Law in the field of health care: ensuring the availability of the latest medical technologies and circulation of medicinal products for patients. *Actual Problems of Medicine and Pharmacy*. 2024. Vol. 5. No. 1. P. 1-17. DOI: <https://doi.org/10.52914/apmp.v5i1.65>
5. Shapovalova B., Lavoshnyk O., Osyntseva A., Derkach A., Shapovalov B. Pharmacy business in relation to staff shortage: pharmaceutical law, f-management and f-economics, how training shapes the competences of future leaders. *Actual Problems of Medicine and Pharmacy*. Vol.6. No.2. P.1–47. URL: <https://doi.org/10.52914/apmp.v6i2.77>
6. Nevzghoda O, Osyntseva A, Shapovalova V, Titarenko I, Shapovalov V, Dovzhuk V, Shapovalov V. Optimization of Pharmacotherapy for chronic pancreatitis: Use of ABC/VED Analysis in Marketing and Pharmacoeconomic studies. *Proc. Shevchenko Sci. Soc. Med. Sci.* 2025Jun.20. Vol. 77. No 1. P. 1-14. URL: <https://mspsss.org.ua/index.php/journal/article/view/1125>
7. Nevzghoda O., Osyntseva A., Shapovalov V., Titarenko I., Dovzhuk V., Shapovalova V., & Shapovalov V. Content analysis of combined anti-tuberculosis drugs. *Annals of Mechnikov's Institute*. 2025. No. 2. P. 31-38. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15662640> URL: <https://medtransvp.com.ua/yediniy-nacionalnij-pidruchnik-dlya-likariv-narkologiv/>
8. Fedorov Y., Kovpak A. Vitamin D Toxicity and Clinical Consequences of Hypervitaminosis. *SSP Modern Pharmacy and Medicine*. 2025. Vol. 5. No. 2. P. 1-8. DOI: <https://doi.org/10.53933/sspmmp.v5i2.186>
9. Nevzghoda O., Haiduchok I. Pleural Diseases and Endocrine Disorders: Modern Approaches to the Treatment of Comorbid Conditions. *SSP Modern Pharmacy and Medicine*. 2025. Vol. 5. No. 4. P. 92-106. DOI: <https://doi.org/10.53933/zytvc278>
10. Shapovalova V. Telemedicine and Telepharmacy in Modern Healthcare: Innovations, Medical Technologies, Digital Transformation. *SSP Modern Pharmacy and Medicine*. 2025. Vol. 5. No. 3. P. 1-19. DOI: <https://doi.org/10.53933/r7f5xj91>
11. Osyntseva A. Interdisciplinary evaluation of Phytotherapy Resource Calendula Officinalis L. in Patients with Tuberculosis and Combined Pathologies. *SSP Modern Pharmacy and Medicine*. 2025. Vol. 5. No. 3. P. 76-92. DOI: <https://doi.org/10.53933/8xgwaq64>
12. Ryabukha O. Mathematical Methods in Biomedical Studies: The Need for New Approaches to Study of Follicular Thyrocytes. *SSP Modern Pharmacy and Medicine*. 2022. Vol. 2. No. 2. P. 1-17. DOI: <https://doi.org/10.53933/sspmmp.v2i2.47>
13. Shapovalova V., Shapovalov V., Osyntseva A. Training of Pharmacist organizers: Features of specialization and Educational components. *Actual Problems of Medicine and Pharmacy*. 2025. Vol. 6. No 1. P. 1-25. DOI: <https://doi.org/10.52914/apmp.v6i1.73>

14. Shapovalov V., Shapovalov V., Shapovalova V., & Osyntseva A. Development of a Work Program for Normative Educational Component 25 Introduction to Pharmacy of The Educational Program of the Second (Master's) Level of Higher Education in the Field of Knowledge 22 Health Care Specialty 226 Pharmacy, Industrial Pharmac. *Actual Problems of Medicine and Pharmacy*. 2024. Vol. 5. No. 1. P. 1-19. DOI: <https://doi.org/10.52914/apmp.v5i1.62>
15. Regeda M., Olekshiy P., Regeda-Furdychko M. & Reheda, S. Prevention of immobilization stress-induced lipid peroxidation processes and antioxidant protection disorders in the development of experimental periodontitis. *International journal of endocrinology*. 2024. No. 20(4). P. 328-335. DOI: <https://doi.org/10.22141/2224-0721.20.4.2024.1413>
16. Haiduchok I., Gumenyuk O. Modern educational activity aimed at training highly qualified specialists – Doctors and Pharmacists, Who are able to solve Professional tasks and Take responsibility for their solution in the system of legal relations "Doctor-Patient-Pharmacist". *Actual Problems of Medicine and Pharmacy*. 2024. Vol. 5. No. 2. P. 1-21. DOI: <https://doi.org/10.52914/apmp.v5i2.67>
17. Shapovalov V., Shapovalov V. Management of Prescription Medicines in Ukraine: Continuation of the Experimental Study on the Organization of Pharmaceutical Provision. *SSP Modern Pharmacy and Medicine*. 2024. Vol. 4. No. 2. P. 1-11. DOI: <https://doi.org/10.53933/sspmmp.v4i2.143>
18. Nevzghoda O.A., Shapovalov V.V., Osyntseva A.O. et al. Optimisation of antibiotic selection: ABC and VED analysis of medicines against intracellular microorganisms. *Tuberculosis, Pulmonary Diseases, HIV-infection*. 2025. No. 3(62). P. 68-79. DOI: <http://doi.org/10.30978/TB2025-3-68>
19. Pokhmurska-Hudym N., Matsko N. Hirudotherapy in the treatment and rehabilitation of joint diseases. *Scientific Research Establishment of Innovations for Future LLC*. 2025. P. 1-50. DOI: <https://doi.org/10.53933/pvnney19>
20. Shapovalova V., Lavoshnyk O., Shapovalov V., Osyntseva A., & Shapovalov V. GAP analysis and SWOT analysis of pharmacopoeial quality standards of Calendulae flos: experience of Ukraine and France. *Annals of Mechnikov's Institute*. 2025. No. 4. P. 56-65. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17923205>
21. Федоров Ю., Ковпак А. Сучасна науково-дослідна робота викладачів протягом 2020-2024 років та перспективи її розвитку на період до 2030 року у Львівському медичному університеті. *Актуальні проблеми медицини та фармації*. 2025. Vol. 6. No. 1. P. 1-22. DOI: <https://doi.org/10.52914/apmp.v6i1.74>
22. Shapovalov V., Zakalyk H., & Gubaryeva O. Interdisciplinary Study on the Peculiarities of Preserving the Mental Health of Minors and Youth in Conditions of Martial Law. *SSP Modern Law and Practice*. 2025. Vol. 5. No. 1. P. 1-24. DOI: <https://doi.org/10.53933/sspmlp.v5i1.171>
23. Міністерство охорони здоров'я України. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 78 «Охорона здоров'я». Наказ МОЗ України від 29.03.2002 № 117. База даних «Законодавство України». 2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/va117282-02> (Закон України)
24. Міністерство охорони здоров'я України. Про затвердження змін до Довідника кваліфікаційних характеристик працівників. Випуск 78 «Охорона

здоров'я». Наказ МОЗ України від 05.12.2024 № 2034. База даних «Законодавство України». 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v2034282-24> (Закон України)

25. Міністерство охорони здоров'я України. Про внесення змін до Довідника кваліфікаційних характеристик працівників. Випуск 78 «Охорона здоров'я». Наказ МОЗ України від 24.02.2025 № 307. 2025. URL: <https://umj.com.ua/uk/novyna-263257-zatverdzheno-zmini-do-dovidnika-kvalifikatsijnih-harakteristik-profesij-pratsivnikiv-vipusk-78-ohorona-zdorov-ya> (umj.com.ua)

26. Міністерство охорони здоров'я України. Про затвердження змін до Довідника кваліфікаційних характеристик працівників. Випуск 78 «Охорона здоров'я». Наказ МОЗ України від 26.05.2025 № 871. 2025. URL: https://www.dls.gov.ua/for_subject/%D1%83%D0%B2%D0%B3%D0%B0-%D1%83%D1%82%D0%BE%D1%87%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BE-%D0%BA%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%84%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96-%D0%B2%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D1%82/ (Держлікслужба)

27. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». Закон України № 2801-ХІІ. 1992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (Закон України)

28. Кабінет Міністрів України. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з медичної практики. Постанова Кабінету Міністрів України № 285 від 2 березня 2016 року. Кабінет Міністрів України. 2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/285-2016-%D0%BF#Text> (Верховна Рада України).

29. Наказ МОЗ України «Про проходження підсумкової атестації фармацевтів/провізорів-інтернів». Наказ МОЗ України № 556 від 31.03.2022. Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками. 2022. URL: https://www.dls.gov.ua/for_subject/%D0%BD%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7-%D0%BC%D0%BE%D0%B7-%E2%84%96556-%D0%B2%D1%96%D0%B4-31-03-2022-%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%85%D0%BE%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD/

30. International Pharmaceutical Federation. Advanced practice and specialization in pharmacy: global report. FIP. 2015. URL: <https://www.fip.org>

31. World Health Organization. Joint FIP/WHO Guidelines on Good Pharmacy Practice. WHO Press. 2011. URL: <https://www.who.int>

32. World Health Organization. Medication Safety in Polypharmacy. WHO. 2019. URL: <https://www.who.int>

33. European Commission; Study concerning the review of the EU pharmacy workforce. European Union Report. 2021. URL: <https://op.europa.eu>

34. Міністерство охорони здоров'я України. Про затвердження Положення про інтернатуру. Наказ МОЗ України від 22.06.2021 № 1254. База даних

- «Законодавство України». 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1081-21> (Закон України)
35. Міністерство охорони здоров'я України. Про внесення змін до Положення про інтернатуру. Наказ МОЗ України від 06.05.2024 № 788. База даних «Законодавство України». 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0688-24> (Закон України)
36. Аптека.ua. Післядипломна підготовка провізорів: проблемні питання. Аптека online. 2014. URL: <https://www.apteka.ua/article/283707>
37. Аптека.ua. Інтернатура: особливості проходження в умовах війни. Аптека online. 2022. URL: <https://www.apteka.ua/article/640991>
38. Аптека.ua; Положення про інтернатуру. Аптека online. 2021. URL: <https://www.apteka.ua/article/606834>
39. Аптека.ua. Інформаційна підтримка інтерна - перелік нормативних наказів. 2025. URL: <https://sites.google.com/medacademy.ck.ua/internature> (sites.google.com)
40. The Pharma Media; Післядипломна фармацевтична освіта в умовах воєнного стану. 2022. URL: <https://thepharma.media/uk/business/30221-poslediplomnoe-obrazovanie-v-usloviyax-voennogo-polozeniya-01092022> (thepharma.media)
41. Medplatforma.com.ua; Інтернатура-2025 - спеціальності та вимоги. Аптека online. 2025. URL: <https://medplatforma.com.ua/article/1891-nova-model-nternaturi-v-ukran> (Медична справа)
42. Аптека.ua; Оновлено правила інтернатури: електронна система рейтингового розподілу. 2025. URL: <https://www.apteka.ua/article/723687>
43. Christy J. Content analysis of internet marketing strategies: how pharmaceutical companies communicate about contraceptives with consumers online. *Journal of Medical Internet Research*. 2009. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1080/15245000903038308>
44. Davis J. Content analysis of efficacy descriptions on branded pharmaceutical websites. *Journal of Medical Marketing*. 2012. Vol. 12. No. 4. P. 211–220. DOI: <https://10.1177/1745790412465425>
45. Gudzenko A.A., Osyntseva A.A., Shapovalova V.O. Content analysis of the circulation of alcoholic drugs by dosage form and registration certificates. Copyright No. 79473 (Ukrainian). Publication date: 1 June 2018.
46. Nevzghoda O., Osyntseva A., Shapovalov V., Titarenko I., Dovzhuk V., Shapovalova V., Shapovalov V. Content analysis of combined anti-tuberculosis drugs. *Annals of Mechnikov's Institute*. 2025. No. 2. P. 31–38. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15662640>
47. Shapovalova V. O. Content analysis of alcohol circulation in healthcare facilities at the stage of budget procurement. Copyright No. 79456 (Ukrainian). Publication date: 31 May 2018.
48. Shapovalova V. O., Zbrozhek S. I., Shapovalov V. V. (Jr.), et al. Content analysis of pharmacies in Ukraine, which produce extemporaneous drugs. *Public Health*. 2017. Vol. 6. No. 3-4. P. 77–83. DOI: <https://10.22141/2306-2436.6.3.2017.123498>

49. International Pharmaceutical Federation. Pharmacy Workforce Development Goals (PWDG). *International Pharmaceutical Federation Report*. 2016. URL: https://www.fip.org/files/fip/PharmacyEducation/2016_report/2016-11-Education-workforce-development-goals.pdf
50. World Health Organization. The role of the pharmacist in the health care system: preparing the future pharmacist. Guidelines. *World Health Organization*. 2017. URL: <https://iris.who.int/handle/10665/63817>
51. Bond C. A., Raehl C. L. Clinical pharmacy services and hospital mortality. *Pharmacotherapy*. 2007. Vol. 27. No. 4. P. 481–493. DOI: <https://doi.org/10.1592/phco.27.4.481>
52. Nevzghoda O.A., Shapovalov V.V., Osyntseva A.O., Shapovalova V.O., Shapovalov V.V. Pharmacoeconomic studies of the feasibility of using certain groups of drugs in diseases of the chest organs. Scientific and methodological recommendations. Private Scientific Institution "Scientific and Research University of Medical and Pharmaceutical Law". Kyiv. Publisher: Scientific Research Establishment of Innovations for Future LLC, WY, US. 2025. ISBN: 979-8-9942371-1-3. 2025. 46 p. DOI: <https://doi.org/10.53933/zb6y1w26>
53. Certificate of registration of copyright for the work. No. 138744 from 19.09.2025. In: *Pharmacoeconomic Studies of the Feasibility of Using Certain Groups of Drugs in Diseases of the Chest Organs*. Scientific Research Establishment of Innovations for Future LLC. 2025. P. 46. <https://doi.org/10.53933/zb6y1w26>
54. Hepler C. D., Strand L. M. Opportunities and responsibilities in pharmaceutical care. *American Journal of Hospital Pharmacy*. 1990. Vol. 47. No. 3. P. 533–543. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/2316538/>
55. Mossialos E., Courtin E., Naci H., Benrimoj S., Bouvy M., Farris K., Noyce P., Sketris I. From “retailers” to health care providers: transforming the role of community pharmacists in chronic disease management. *Health Policy*. 2015. Vol. 119. No. 5. P. 628–639. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.healthpol.2015.02.007>
56. Shapovalova V. Telemedicine and Telepharmacy in Modern Healthcare: Innovations, Medical Technologies, Digital Transformation. *SSP Modern Pharmacy and Medicine*. 2025. Vol.5. Iss. 3. P.1-19. URL: <https://doi.org/10.53933/r7f5xj91>
57. Shapovalov V., Shapovalov V., Shapovalova V., Veits O., Diachenko A., Osyntseva A. The Concept of Medico-Pharmaceutical Law: Principles, Advantages and Risks of Integration. Private Scientific Institution “Scientific and Research University of Medical and Pharmaceutical Law”. Publisher: Scientific Research Establishment of Innovations for Future LLC, WY, US. 2025. 26p. ISBN: 979-8-9942371-0-6. DOI: <https://doi.org/10.53933/3qgntf55>
58. Shapovalov V., Shapovalova V., Osyntseva A., Shapovalov V. The Relevance of acquiring of legal knowledge concerning labor protection, fire safety, sanitary and epidemiological regime for health care professionals. *SSP Modern Law and Practice*. 2024. Vol.4. No.1. P.1-15. URL: <https://doi.org/10.53933/sspmlp.v4i1.127>
59. Anderson C. The role of pharmacists in public health. *International Journal of Pharmacy Practice*. 2013;21(1):1–3.

60. Shapovalova V. Postoperative Pain: overview, risks, trajectories, multimodality, prospects, role of artificial intelligence (Part 1). *SSP Modern Pharmacy and Medicine*. 2026. Vol.6. Iss. 1. P. 1-15. <https://doi.org/10.53933/ktx43s08>
61. Shapovalova V., Nevzghoda O., Shapovalov V., Osyntseva A., Lavoshnyk O., Shapovalov V. Antibiotic pharmacotherapy of pleurisy, pleural empyema, infections of various genesis: ABC and VED analysis. *Revista Colombiana de Ciencias Químico-Farmacéuticas*. 2026. Vol.55. Iss.1. P.88-108. <https://revistas.unal.edu.co/index.php/rccquifa/article/view/125038>
62. Shapovalov V., Shapovalova V., Titarenko I., Osyntseva A., Shapovalov V. Chronic pancreatitis: pharmacotherapy, prescription of drugs, meta-analysis, latest digital medical technologies of quantum medicine. *Revista Colombiana de Ciencias Químico-Farmacéuticas*. 2025. Vol.54. Iss.2. P.475-489. <https://revistas.unal.edu.co/index.php/rccquifa/article/view/117235>. <https://doi.org/10.15446/rccquifa.v54n2.117235>.
63. International Pharmaceutical Federation. Transforming pharmacy education. FIP Education Report. 2020. URL: <https://www.fip.org>
64. International Pharmaceutical Federation. Digital Health in Pharmacy. FIP Report. 2021. URL: <https://www.fip.org>
65. European Medicines Agency. Pharmacovigilance system master file guidance. EMA. 2022. URL: <https://www.ema.europa.eu>
66. OECD. Realising the Potential of Primary Health Care. OECD Health Policy Studies. 2020. URL: <https://www.oecd.org>
67. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2025 р. № 34-р «Про схвалення Стратегії розвитку системи охорони здоров'я на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках. *Урядовий портал*. 17.01.2025. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-rozvytku-systemy-okhorony-zdorovia-na-period-do-2030-roku-ta-zatverdzhennia-operatsiinoho-planu-zakhodiv-z-ii-realizatsii-u-20252027-rokakh-34r-170125>
68. Уряд схвалив Стратегію розвитку системи охорони здоров'я на період до 2030 року. *МОЗ України*, 17.01.2025. URL: <https://moz.gov.ua/uk/uryad-shvaliv-strategiyu-rozvitku-sistemi-ohoroni-zdorov-ya-do-2030-roku>
69. Pyndus V., Shapovalov V. Study of Pharmaceutical Provision Under the Program of Medical Guarantees in Ukraine. *SSP Modern Pharmacy and Medicine*. 2024. Vol. 4. No. 3. P. 1-10. DOI: <https://doi.org/10.53933/ssppmpm.v4i3.155>
70. Hayduchok I., Shapovalov V. Organizational and legal measures of state control of reforming and modernizing the health care on principles of pharmaceutical and medical law. *Actual Problems of Medicine and Pharmacy* 2021. Vol. 1. No. 1-2. P. 1-8. DOI: <https://apmplmi.com/index.php/apmp/article/view/11>
71. Dzis B., Varyvoda Y., Regeda M., Haiduchok I., Gumenyuk O., Tsysnetska A., Varyvoda V., Stasyshyn O., Tarasiuk O., Novak B., Dzis P., & Chaban B. Infusion pharmacotherapy for the correction of aminotransferase activity in the blood plasma among oncological patients after anterior rectum resection in the early postoperative period. *Actual Problems of Medicine and Pharmacy*. 2024. Vol. 5. No 1. P. 1-14. DOI: <https://doi.org/10.52914/apmp.v5i1.63>

72. Haiduchok I., Gumenyuk O., Ryabukha O., Kovalyshyn O., & Kozova H. Concerning the training of students in the specialty "Physical therapy, occupational therapy" At the medical faculty of the Iviv medical university: First summary. *Actual Problems of Medicine and Pharmacy*. 2025. Vol. 6. No. 1. 1-19. DOI: <https://doi.org/10.52914/apmp.v6i1.71>
73. Gryzodub O., Shapovalov V. Quality Systems in Pharmacy: Multidisciplinary Context of the State Pharmacopoeia of Ukraine. *SSP Modern Law and Practice*. 2023. Vol. 3. No. 1. P. 1-23. DOI: <https://doi.org/10.53933/sspmlp.v3i1.81>
74. Shapovalova V., Shapovalov V., Osyntseva A., Negretskii C., Derkach A. Organization of the Pharmaceutical Business, Industrial Pharmacy and Forensic Pharmacy Concerning the Competences of Quality Management During the Circulation of Medical Products: GxP Standards. *Actual Problems of Medicine and Pharmacy*. 2022. Vol. 3. No. 2. P. 1-20. DOI: <https://doi.org/10.52914/apmp.v3i2.44>
75. Shapovalov V., Osyntseva A., Shapovalov V. Organization of Pharmaceutical Business, Drug Technology, Forensic and Clinical Pharmacy: Multidisciplinary Innovative Nanotechnologies in the Development and Implementation of New Medical Products to Medical and Pharmaceutical Practice. *SSP Modern Pharmacy and Medicine*. 2022. Vol. 2. No. 3. P. 1-18. DOI: <https://doi.org/10.53933/sspmpm.v2i3.61>
76. Matsko N. Rehabilitation of patients who have suffered facial neuritis. *Actual Problems of Medicine and Pharmacy*. 2024. Vol. 5. No. 2. P. 1-16. DOI: <https://doi.org/10.52914/apmp.v5i2.68>
77. Shapovalov V., Zakalyk H., Gubaryeva O. Interdisciplinary Study on the Peculiarities of Preserving the Mental Health of Minors and Youth in Conditions of Martial Law. *SSP Modern Law and Practice* 2025. Vol. 5. No. 1. P. 1-24. DOI: <https://doi.org/10.53933/sspmlp.v5i1.171>
78. Vasylovskyy V., Nehreba T., Chernenko M., Voloshyna N., Pohulaieva T., & Voloshyn-Haponov I. Modern Experience of Pharmacotherapeutic Use and Effectiveness of Endolumbal Administration of Glucocorticoids in Progressive Types of Course for Multiple Sclerosis. *SSP Modern Pharmacy and Medicine*. 2024. Vol. 4. No. 3. P. 1-10. DOI: <https://doi.org/10.53933/sspmpm.v4i3.157>
79. Ivanishyn-Hayduchok L., Shapovalova V., & Shapovalov V. ICD-11: Organizational and Legal, Medical and Pharmaceutical, Social and Economic Issues of Implementation of the Program of State Guarantees of Medical Care in 2022 in Ukraine, Based on The Fundamental Principles of the European Union. *SSP Modern Pharmacy and Medicine*. 2022. Vol. 2. No. 2. P. 1-14. DOI: <https://doi.org/10.53933/sspmpm.v2i2.53>
80. Hayduchok I.G., Shapovalova V.O., Ishcheikin K.E., Chopyak V.V., Shapovalov (Jr.) V.V., Shapovalov V.V. Pharmacoeconomic approaches for pharmacotherapy of rheumatoid arthritis. *Likars'ka Sprava*. 2021. No. 1-2. P.70-79. DOI: [https://doi.org/10.31640/JVD.1-2.2021\(11\)](https://doi.org/10.31640/JVD.1-2.2021(11))
81. Osintseva A., Shapovalova V. Marketing positioning strategies for group B vitamins in the anti-tuberculosis pharmacotherapy niche. In: Osyka V. (ed.). Entrepreneurship, trade, marketing: strategies, technologies and innovations. Proceedings of the 8th International Scientific and Practical Internet Conference (Kyiv,

- May 21, 2025). Kyiv: State University of Trade and Economics. 2025. P. 276–280. DOI: <https://doi.org/10.31617/k.knute.2025-05-21>
82. Shapovalova V.O., Lavoshnyk O.M., Shapovalov V.V., Osyntseva A.O., Shapovalov V.V. Quality assurance of medicines: international experience and national mechanisms for combating falsification. Scientific and expert recommendations. Private Scientific Institution "Scientific and Research University of Medical and Pharmaceutical Law". Kyiv. 2025. 106 p. DOI: <https://10.53933/7ndxez52>
83. Shapovalova V., Lavoshnyk O., Shapovalov V., Osyntseva A., Shapovalov V. GAP analysis and SWOT analysis of pharmacopoeial quality standards of Calendulae flos: experience of Ukraine and France. *Annals of Mechnikov's Institute*. 2025. No.4. P. 56–65. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17923205>
84. Nevzghoda O.A., Shapovalov V.V., Nevzghoda A.A., Haiduchok I.G. Extracorporeal Blood Hyperthermia in the Treatment of Exudative Pleuritis and Pleural Empyema: Medical and Legal Components. Information sheet (Report). Publisher: Scientific Research Establishment of Innovations for Future LLC. 15 p. DOI: <https://doi.org/10.53933/fc5wh670>
85. Hayduchok I. The use of hepatoprotectors in the pharmacotherapy of comorbid vasculitis with cryoglobulinemic syndrome. *Scientific Journal of Polonia University*. 2021. Vol. 44. No. 1. P. 252–262. DOI: <https://doi.org/10.23856/4430>
86. Hayduchok I. Pharmacotherapy of immunopathological syndromes among patients with systemic lupus erythematosus based on ABC/VEN analysis. *Acta Scientific Medical Sciences*. 2021. Vol. 5. No. 6. P. 67–73. URL: <https://actascientific.com/ASMS/pdf/ASMS-05-0925.pdf>
87. Hayduchok I. Supportive pharmacotherapy for systemic autoimmune diseases with hyperimmunocomplex syndrome (experimental research). *Georgian Medical News*. 2021. Vol. 9. No. 318. P. 159–165. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/34628400/>
88. Dovzhuk V., Dovzhuk N., Shapovalov V. Multidisciplinary Study of the Quality of Medicines USA - Ukraine: The Role of the FDA and the National Regulator. *SSP Modern Pharmacy and Medicine*. Vol.6. Iss.1. P.71-90. <https://doi.org/10.53933/566gbf46>